

спростовувати хибні твердження, оперуючи відомими уявленнями і поняттями лінгвістичного й позалінгвістичного плану.

Комунікативна змістова лінія має набути більшої, ніж це робилося в школі, конкретизації щодо сприймання і продукування висловлювань. Перший з цих аспектів зводиться до аналізу готового матеріалу, виявлення стилетворчих мовних засобів, доцільності чи недоцільності обраного стилю в умовах конкретної ситуації мовлення, комунікативної мети адресанта. Другий — до виконання ситуативних вправ мовленнєвого характеру, до створення власних висловлювань в усній і письмовій формі, аналогічних тим, що знаходять застосування в обраній сфері професійної діяльності.

Найменше можливостей (знову ж через брак аудиторного часу) для культурологічної змістової лінії. Немає сумніву, що робота в цьому аспекті була б не зайвою для майбутньої еліти суспільства, проте тексти такого змісту не можуть домінувати на заняттях, оскільки доконечно потрібно використовувати матеріали іншого, професійного змісту.

Тому у ВНЗ, по суті, зливаються в єдину цілість характерні ознаки комунікативної, культурологічної і ще однієї комунікативної лінії — профорієнтаційної, мета якої — ознайомлення студентів з термінологією галузі, з документами і жанрами висловлювань у характерних ситуаціях професійної діяльності.

Умовою для досягнення підвищення мовленнєвої компетентності студентів є:

- міцне теоретичне підґрунтя у визначенні змісту навчання;
- психолого-педагогічне обґрунтування усіх методів, засобів, форм навчальної роботи;
- постійний зв'язок з опрацюванням спеціальних дисциплін;
- організація самостійної роботи студентів над удосконаленням їхніх мовних знань і мовленнєвих умінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білодід У. К. Мова і професія // Українська мова і література в школі. — 1978. — № 1. — С. 4.
2. Державний стандарт загальної середньої освіти. Українська мова (проект) Скуратівський Л.В., Біляєв О. М., Вашуленко М.С., Мацько Л.І. та ін. // Дивослово. — 1997. — № 7. — С. 18–37.
3. Концепція навчання державної мови в школах України / Біляєв О., Скуратівський Л., Симоненкова Л., Шелехова Г. // Дивослово, 1996. — № 1. — С. 16–21.
4. Кустов Ю. А. Преимущество профессионально-технической и высшей школы / Научн. ред. А. А. Кирсанов. — Свердловск: Изд-во Уральского ун-та, 1990. — 117 с.
5. Палихата Е.Я. Методика навчання українського усного діалогічного мовлення учнів основної школи. — Тернопіль: ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2002. — 271 с.
6. Палихата Е. Я. Система навчання українського усного діалогічного мовлення учнів основної школи: Автореф. Дис ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Український державний педагогічний університет ім. М. Драгоманова. — К., 2005. — 36 с.
7. Програми для середніх загальноосвітніх навчальних закладів. Рідна мова. 5–11 класи // Дивослово. — 2001. — № 8. — С. 24–44.
8. Токарська А.С. Ділове мовлення юристів у схемах і тестах: Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 272 с.

Оксана ПИЛИЦУК

СТАН РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У ГУМАНІТАРНИХ КЛАСАХ ЛІЦЕЮ

У статті аналізується стан розвитку навичок і вмінь писати творчі завдання ліцеїстами, описується констатувальний експеримент, проведений у гуманітарних класах ліцеїв, формулюються завдання для подальшого наукового дослідження.

Змінюється час, змінюється суспільство, зростають вимоги до особистості, до її освіти. Якщо раніше основним завданням освіти було набуття учнями знань і вироблення умінь їх застосовувати, то сьогодні знати те, чого навчили у школі, замало. Перед випускниками постають нові вимоги: бути комунікабельними; творчо підходити до розв'язання поставлених завдань; чітко і грамотно будувати власні висловлювання; вміло знаходити оригінальні виходи

із нестандартних ситуацій. На жаль, сучасні випускники не завжди вирізняються креативністю мислення та рідко вміють застосувати на практиці набуті в школі знання. Проаналізувавши стан теорії і практики рідної мови, Л. Мацько вказує на те, що у школі дають «не знання мови, а знання про мову: її звуки, букви, словосполучення, речення» [3, 62]. Тому стало зрозуміло, що система освіти потребує докорінних змін, бо «зміст шкільної освіти переобтяжений надмірним фактологічним матеріалом... його склад і структура недостатньо враховують необхідність диференціації навчання незалежно від нахилів, здібностей, життєвих планів школярів...» [2, 3]. Великим недоліком нині діючого навчального процесу, на нашу думку, є об'єктно-суб'єктні відносини на уроці. Ми бачимо вчителя, який подає навчальний матеріал, та учня, пасивного учасника навчального процесу, якому потрібно лише запам'ятати нову інформацію. Таким чином, ще зі шкільної лави в особистості розвиваються здібності безініціативного слухача, слухняного виконавця, який не здатний висловити та довести власну думку, креативно підійти до вирішення поставленого завдання. Стало зрозуміло, що потрібно докорінно змінювати підхід до навчально-виховного процесу в школі. Основні стратегічні напрямки оновлення шкільної освіти, сформовані в програмних документах розвитку освіти України (Державній національній програмі «Освіта: Україна XXI-го століття», «Національній доктрині розвитку освіти»), почали реалізовуватися в сучасній школі. Реформування освітньої сфери спричинило появу різних типів загальноосвітніх закладів, які сприяють збереженню та розвитку інтелектуального потенціалу держави, формуванню висококультурної, духовно піднесеної і творчої особистості, здатної до самоврядування, самостійного прийняття рішень, вибору смислу життя. Специфічною рисою діяльності цих закладів є інноваційна спрямованість. Саме інновації в їх творчій неповторності визначають оригінальність таких типів навчальних закладів, як ліцей, гімназія, колегіум.

Мета наукового повідомлення полягає у короткому аналізі констатувального експерименту та визначенні шляхів подальшого формування креативного писемного мовлення ліцеїстів.

Основна мета навчання рідної мови полягає у формуванні національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно виправдано користуватися засобами рідної мови — її стилями, формами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (слухання, читання, говоріння, письмо).

Зв'язне мовлення у методиці розглядається як особлива галузь роботи з розвитку мовлення — процес говоріння, діяльність мовця, текст, висловлювання. У методичній науці вже сформувалася певна система проблем у дослідженні розвитку мовлення (О. Біляєв, А. Богущ, Г. Дідук-Ступ'як, П. Кордун, Т. Ладиженська, М. Пентилюк, М. Рибникова, І. Синиця, С. Чавдаров та ін.). Учителі й тепер користуються посібниками Д. Кравчука «Творча робота з української мови в IV–VIII класах», М. Стельмаховича «Система роботи з розвитку зв'язного мовлення в 4–8 класах», В. Мельничайка «Творчі роботи на уроках української мови» тощо.

Основною одиницею мовлення є розгорнуте зв'язне висловлювання, текст. Методисти розглядають його як мовленнєву діяльність учня і як результат цієї діяльності.

При висвітленні поняття тексту як результату мовленнєвої діяльності вважаємо за потрібне наголосити на психолінгвістичному обґрунтуванні процесу творення зв'язного писемного висловлювання. Мовлення складається з різноманітних психічних операцій, які певним чином організовуються в більш складну мовленнєву діяльність. Мовленнєва діяльність має психологічну структуру і висвітлюється у працях психологів і психолінгвістів Л. Виготського, О. Леонтєва, І. Зимньої, В. Ляудіс та лінгводидактів В. Капінос, О. Горошкіної, Г. Дідук, Т. Донченко, С. Карамана, В. Мельничайка, М. Пентилюк, Л. Варзацької та інших. Згідно з теорією І. Зимньої, основна одиниця висловлювання формується на основі переходу від глибинних лексикосинтаксичних структур через граматичне структурування, вибір, конструювання слів і морфологічне оформлення речень до поверхових і артикуляційних структур (зовнішнє мовлення). Як бачимо, механізм породження письмового мовлення розпочинається із внутрішнього мовлення: спочатку виникає задум висловлювання. Воно ще не озвучене, але має певну граматичну і стилістичну структуру, яка відзначається згорнутістю і еліптичністю. На цьому етапі уточнюються мотиви і завдання, зміст майбутнього тексту, логічна обробка предметної ситуації, вибір словесного матеріалу на семантичній основі.

Згодом відбувається «побудова внутрішньої просторової схеми висловлювання», вибір граматичної структури оформлення думки (встановлення функції слів у реченні, вибір потрібних словоформ). І лише після цього задум знаходить реалізацію у зовнішньому писемному вияві. На всіх етапах (семантичного визначення, граматичного оформлення, зовнішнього вираження змісту) відбувається пошук засобів, відбір їх, трансформації, складання цілого з частин, контроль за результатом з погляду максимальної відповідності висловлювання задумові.

Говорячи про технічні уміння, необхідні для успішного продукування зв'язних висловлювань, не можна не згадати проблеми зв'язку між окремими реченнями у тексті, а також загальних структурних закономірностей тексту. Тільки цілеспрямована практична робота веде до розуміння логічних зв'язків між реченнями, способів об'єднання речень, підпорядкованих висвітленню певного питання, залежності між мікротемами тексту та поділом його на абзаци, тобто тих закономірностей, яких необхідно дотримуватись у монологічному мовленні. На нашу думку, вчитель повинен регулярно проводити тренування в писемному висловлюванні не лише на уроках розвитку зв'язного мовлення, але й на аспектичних.

Вважаємо, що для формування креативного писемного мовлення ліцеїстів потрібно проаналізувати стан підготовленості старшокласників до творчої діяльності (визначити рівень ознайомлення учнів із феноменом креативності, охарактеризувати якість написаних старшокласниками творчих завдань) і лише згодом пропонувати шлях реалізації творчого потенціалу ліцеїстів.

Для дослідження творчої діяльності старшокласників ми проводили другий блок констатувального зрізу — тестування у Кременецькому ліцеї ім. Уласа Самчука (Тернопільської області), Славутському ліцеї (Хмельницької області) та Корсунь-Шевченківському ліцеї (Черкаської області) метою якого було з'ясування особистісного ставлення учнів ліцею до творчої діяльності, мотивації створення нового, ціннісну орієнтацію учнів на писемну творчість, рівень цієї орієнтації; діяльність учнів у творчому процесі; виявлення творчих здібностей старшокласників: здатність бачити проблему, генерувати ідеї та оформляти їх у писемній формі власного мовлення.

Метод тестування дав нам змогу отримати конкретні дані, зробити об'єктивні висновки про рівень орієнтації учнів на творчу діяльність. Ми з'ясували, що більшість учителів та учнів недостатньо ознайомлені з поняттям креативність. Результати тестування показали, що у 15% опитаних респондентів рівень прояву готовності до творчої діяльності вищий достатнього, 10% старшокласників проявили високий рівень готовності й лише 75% ліцеїстів визначили свій рівень готовності до творчої діяльності як середній і дещо нижчий від середнього (див. діаграму). Це свідчить про те, що більшості учням слід прагнути працювати над вдосконаленням своїх творчих здібностей.

Аналізуючи відповіді вчителів-практиків на питання: *які види творчих завдань Ви використовуєте на аспектичних уроках*, робимо висновок, що відповідно до програм для шкіл з

поглибленим вивченням української мови, ліцеїв та гімназій учителі використовують такі елементи як роботу в малих групах, міні-твори на задану тему з використанням матеріалу, що вивчається, редагування текстів, продовження речень, тексту за початком. На уроках зв'язного мовлення педагоги використовують складання розповіді за початком чи закінченням, художнє обрамлення тексту, складання плану та інші різновиди творчих вправ.

З метою визначення рівня якості написаних старшокласниками творчих завдань ми підготували ліцеїстам ряд тем для написання зв'язних висловлювань, а саме: Що робить людину Людиною?; Чи здатна книга змінити життя людини?; Тільки слово береже в основі соборність української душі; Життя без свободи — ніщо; Хто зневажає рідний край, той серцем немощний каліка; Чим став Чорнобиль для нашого народу?

Ми вважаємо, що твір як вид мовленнєвої діяльності учня повинен стати підсумком його набутих умінь, знань та навичок з української мови в цілому. Це яскравий результат роботи вчителя і учня, де проявляється орфографічна, граматична, пунктуаційна грамотність автора висловлювання й уміння правильно будувати зміст зв'язного тексту.

У методиці існує певна класифікація творів, яка «допомагає нам глибше проникнути в природу словесної творчості, дібрати найдоцільніші способи її реалізації, а разом з цим і поліпшити якість та ефективність розвитку зв'язного мовлення» [8, 55]. Твори поділяють за метою висловлювання — навчальні й контрольні; за формою — усні й писемні; за місцем виконання — класні й домашні; за ступенем самостійності учнів у виконанні роботи — колективні й індивідуальні; за джерелами матеріалу — на лінгвістичні теми, на основі власних спостережень, на основі почутого або прочитаного, за картиною та ін.; за складністю — за опорними словами і словосполученнями, з додатковими завданнями; за способом викладу думок — розповідь, опис, роздум.

В. Сухомлинський зазначав, що дитячі твори — це результат великої роботи. Треба піти з учнями до живого джерела думки і слова, домогтися, щоб уявлення про предмет, явище навколишнього світу увійшло через слово не тільки у свідомість дитини, а і в її душу і серце. Завдяки цьому діти стають більш чутливими до слова і краси.

Учений визначив чітку систему творчих робіт різних видів (твори-мініатюри, казки, твори-розповіді, твори-описи, твори-роздуми), а також тематику письмових робіт від першого до десятого класу. Він приділяв велику увагу опису природи, спостереженням, творам за картиною, що вимагали роздумів, уміння змістовно й образно викладати думки, вчив дітей висловлювати свої міркування, думати, творити.

Робота над твором (вироблення навичок самостійно, логічно й послідовно створювати висловлювання на певну тему) передбачає оволодіння учнями рядом вмінь:

- розкривати тему й основну думку;
- збирати й систематизувати матеріал, що забезпечує оптимально можливу якість твору за змістом і формою, розвиває творчу активність учнів.
- будувати твори в певній композиційній формі з урахуванням типів і стилів мовлення, способів викладення думок;
- правильно, чітко, виразно висловлювати свої думки;
- вдосконалювати написане.

При написанні творів ліцеїсти припускалися не лише мовних помилок (орфографічних — написання складних слів разом, окремо, через дефіс; неправильний перенос слів; чергування е з и; пунктуаційних — розділові знаки при вставних словах; зайві розділові знаки; розділові знаки між частинами складних речень та ін.), але й мовленнєвих (лексичні — переклад-калькування з російської мови; вживання слів у невластивому їм значенні; вживання русизмів; тавтологія; граматичні — неправильне узгодження роду іменників; змістові — втрачений зміст при невдалій побудові речення; дублювання змісту попередніх частин; стилістичні помилки ліцеїсти допускали рідше — недоречне використання емоційно-забарвлених слів; порушення стильової єдності тексту). Аналіз учнівських творів свідчить, що на писемне мовлення ліцеїстів впливає усне. Воно проявляється у надто лаконічних реченнях, обірваності граматичних конструкцій, динамізмі думок.

Таким чином, проаналізувавши стан рівня креативного писемного мовлення ліцеїстів, приходимо до висновку, робота над формуванням навичок написання зв'язних висловлювань

повинна бути послідовною. Ми вважаємо за потрібне розробити нові форми і методи формування креативного писемного мовлення. Знання загальних і спеціальних якостей творчої особистості, на нашу думку, надзвичайно важливе для вчителя, адже він покликаний створювати сприятливі психолого-педагогічні умови для їх розвитку. Для цього потрібно вчасно проводити діагностику спеціальних якостей та інтенсивно включити учнів у неформальну творчу діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зимняя И. И. Речевой механизм в схеме порождения речи. — Психологические и психолингвистические проблемы владения и овладения языком. — М.: Изд-во МГУ, 1969. — С. 215.
2. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Початкова освіта. — 2002. — №1. — С. 1–5.
3. Мацько Л. І. Про державний освітній стандарт з української мови для середньої школи // Дивослово. — № 7. — 1996. — С. 62.
4. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови: Конструювання. Редагування. Переклад. Посібник для вчителів. — К.: Рад. школа, 1984, — 223 с.
5. Методика викладання української мови в середній школі / За ред. С. Х. Чавдарова і В. І. Масальського. — К.: Рад.школа, 1962. — С. 314.
6. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах/ Колектив авторів за ред. М. І. Пентилюк: М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна, З. П. Бакум, М. М. Барактян, І. В. Гайдасенко, А. Г. Галетова, Т. В. Коршун, А. В. Нікітіна, Т. Г. Окуневич, О. М. Решетилова. — К.: Ленвіт, 2004. — 400 с.
7. Система обучения сочинениям в 4-8 классах / Под. ред. Т. А. Ладыженской. — М.: Просвещение, 1973. — С. 17–21.
8. Стельмахович М. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення в 4–8 класах. — К.: Рад. школа, 1981.
9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у п'яти томах — К.: Рад. школа, 1977. — Т. 5. — 638 с.

Ірина ЯРОЩУК

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ НАВИЧОК МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИПУСКНИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті проаналізовано основні дефініції проблеми формування мовленнєвих навичок у майбутніх економістів. З'ясовано роль мовленнєвої діяльності у професійному розвитку фахівця економічної галузі. Визначено основні підходи до наукового тлумачення поняття «мовленнєва діяльність».

Тенденція до інтеграції освітніх та економічних систем зумовила оновлення підходів до формування мовної особистості студента-економіста як майбутнього активного учасника внутрішньодержавних і міжнародних проектів у бізнес-середовищі. Така ситуація продиктована виявленням протиріччям між соціальним замовленням суспільства на фахівців з вищою економічною освітою, які повинні володіти сформованими навичками мовленнєвої діяльності й уміннями ведення професійно орієнтованого діалогу з іноземними партнерами, та реальним процесом підготовки студентів. Тому щораз більшої актуальності набуває проблема якості освіти як запоруки не лише становлення громадянського суспільства та підвищення добробуту громадян України, а й успішного розвитку міжнародних відносин та дипломатії.

Зважаючи на те, що сучасний фахівець зі студентських років бере активну участь як у національних, так і у міжнародних конференціях, форумах, проектах і стажуваннях, то навчання майбутніх економістів іншомовного професійно спрямованого мовлення та розвиток навичок мовленнєвої діяльності тієї мови, яку вони вивчають, є стратегічним завданням професійної підготовки. Професіоналізація навчання — це принципово новий підхід до вивчення фахових і гуманітарних дисциплін, основною метою якого є підготовка фахівця, котрий здатний використовувати мову як інструмент своєї професійної діяльності (Т. Алексеева, Л. Ананьева, Л. Гапоненко, В. Момот, О. Полякова, Л. Романова, Г. Скуратівська та ін.).

Формування мовленнєвої діяльності набуває особливого значення в процесі підготовки майбутніх фахівців, для яких комплекс мовленнєвих умінь і навичок є одним із основних